

Dil Kurultayları

Mustafa Kemal Paşa 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyetini kurduktan kısa bir süre sonra yakın arkadaşlarına, bir sohbet sırasında şunları söyler.—Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir. Ne dersiniz? O günlerde Maarif Vekâleti bütçesinden kaynak ayrılarak faaliyet gösteren Dil Encümeni, bu kaynak kesildiği için çalışamıyordu. Halbuki 01 Kasım 1928 tarihinde çıkarılan 1353 sayılı “Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanunun” yürürlüğe girmesinden sonra Yeni harflerin çok geniş bir vatandaş kitlesine öğretilmesi önemli bir hız kazanmıştı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın temel düşünceleri arasında Türk dilini yabancı diller boyunduruğundan kurtarıp, kendi öz benliğine kavuşturmak fikri uyanıklığını koruyordu. Bu gerçeklerin ışığında yakın arkadaşlarına sorduğu sorunun cevabını yine kendisi verir. __Öyle ise, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun. Toplantının gündemi belirlenmiştir. Konu tartışılır ve Gazi Hazretleri bu cemiyetin yapacağı çalışmaların ana hatlarını belirleyen bir şema çizer. (Ayrıntılar için bk. Türk Dil Kurumu mad.) Her inkılabı, umum halkın o konudaki eğilimlerini önceden yoklayarak ve onları bu fikre hazırlayarak gerçekleştirmeyi ilke edinmiş olan Mustafa Kemal Türk Dilinde yapacağı çalışmalar konusunda da kamuoyu oluşturmak için bir Dil Kurultayı toplanmasını arzu eder ve çalışmalara başlanır. Böylece Birinci Dil Kurultayının; 26 Eylül 1932 tarihinde toplanmasına karar verilir. Toplantı Mustafa Kemal’in direktifleriyle; Eylül ayının 21. gününe kadar Türk Dili Tetkik Cemiyetine devredilecek Anadolu Kulübü binasında yapılacaktır. Hazırlıklara bizzat katılıp gerekli tavsiyelerde bulunan Gazi Hazretleri, çalışmaların Türk Dili Tetkik Cemiyetinin ilk başkanı olan Samih Rifat Beyin başkanlığında yürütülmesini de temenni etmiştir. Birinci Dil Kurultayı 26 Eylül 1932 tarihinde başlar ve 04 Ekim 1932 gününe kadar devam eder. Bu toplantının gündemi “Türk Dilini Dünya Dilleri Arasındaki Yeri” olarak tespit edilmiştir. Toplantıya katılanların üzerinde durdukları belli başlı konular, kendilerince birer tez hüviyeti ile genel kurula sunulmuştur. İlk tezin konusu Türkçenin fonetik, Morfolojik, Lügat, Sayılar ve Nahvi teşekkülü yönlerinden incelenmesidir ve Cevat Bey tarafından sunulmuştur. İkinci tezi sunan Samih Rifat Beyin konusu;” Türkçenin arî Lisanlara geçmiş olan kelimelerinin karşılaştırılmasıdır”. Üçüncü olarak Agop Martanyan Bey,“Türk, Sümer ve Hint -Avrupa Dilleri Arasındaki Rabitalar “konulu tezini sunar. Daha sonra sıra ile şu tezler sunulur: Mehmet Saffet Bey: Türkçe ve Akatça’nın Karşılaştırılması, Artin Cebeli Bey:“Türk Dilinin Genel Tarihi, Hakkı Nezih Bey: Türk Dilinin Öteki, bilhassa Hint-Avrupa Dilleri ile Münsebeti, Yusuf Ziya Bey: Hint -Avrupa Dillerinin Mukayesesi, Ömer Cankaytar Bey: Türkçeden Farsçaya Geçen Kelimeler, Bedros Zeki Bey: Türkçenin Kolaylığı ve Zenginliği, Faik Ali Bey; Arapça ve Farsçadan Dilimize Geçen Kelimelerin Düşünce tarzımıza Katkıları, Hüseyin Cahit Bey: Türkçenin Eksiklikleri ve İhtiyaçları ve son tezi sunan Dr. Saim Ali Bey de: Türkçe Bir Medeniyet ve Meslek Dili Olabilir mi? Konusunu işler. Bu tezler üzerinde uzun ve seviyeli tartışmalar olur. Genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra 04 Ekim 1932 günün Birinci Dil Kurultayı sona erer. Gazi Mustafa Kemal “in sağlığında toplanan İkinci Dil Kurultayı; dönemin Maarif Vekili Abidin Beyin Başkanlığında 18-23 Ağustos 1934 günleri arasında yine Türk Dil Kurumunda toplanır. Kurultayın Gündemi: “Ural - Altay Dil Ailesinde Türkçenin Yeri” olarak belirlenmiştir. Beş gün devam eden bu kurultayda daha çok Birinci Kurultaydan bu tarihe kadar geçen zaman dilimi içinde Türk Dilinin çeşitli yönleri üzerinde ferdi ya da öbek halinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilir ve değerlendirmeler yapılır. Bu sunuşları Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Katibi İbrahim Necmi Bey yapmıştır. Kendisinin sunduğu belli başlı çalışmalar dört ana başlık halinde arz edilmiştir. Birinci ana başlık” Akademik Bilim Çalışmaları’dır. İkincisi “Türk Dilinin Tarih Öncesinin Tarihidir. Üçüncü ana başlık. Dil İnkılabı Çalışmalarına ayrılmıştır. Dördüncüsü ise. Ana Türk Grameridir. Birinci ana başlık altında; Dr. Saim Ali Beyin Yaptığı, Eski Kelt kelime köklerinin Türkçe ile karşılaştırılması, Yusuf Ziya Beyin Yunan”dan Önceki Türk Medeniyeti ve İnde -Öropen dillerin ana kaynağının Türkçe olduğuna ilişkin

çalışması sunulmuştur. Naim Hazim Bey, Arapçada Türk çeviri köklerinin araştırılması konusunda çalıştığı, ayrıca Yusuf Ziya Beyin bu dönem içinde, Samiler ve Turaniler adlı bir kitabının yayınlandığı da bildirilmiştir. İkinci alt başlık altında yapıldığı bildirilen başlıca çalışmalar; Lengüistik. Filoloji, Etimoloji Araştırmalarıyla Tarihi –Mukayeseli Gramer konusunda kaydedilen gelişmelerdir. Dil İnkılabı çalışmaları başlığı altında ele alınan konular. Halk Ağzından Söz Derleme çalışmaları, Dilimizdeki Yabancı Sözlerin Türkçe Karşılıkları, İstilahların Türkçeleştirilmesi Çalışmaları, Türk Lehçeleri Lügati ve Yeni Türk Sözlüğünün hazırlanması olarak özetlenebilir. Söz derlemeleri için Cemiyet tarafından bir “Söz derleme kılavuzu” ve “Derleme fişleri” hazırlanmış, her okul bir derleme merkezi olarak çalışmıştır. Bu çalışmalardan sonra 1934 yılının Temmuz ayı sonuna kadar 129792 kelime derlenmiştir. Son olarak Ana Türk Grameri üzerinde yapılan çalışmalar ve alınan sonuçlar üzerinde durulmuştur. Burada sunulan bilgiler arasında dikkati çeken en önemli si yapılan çalışmalar sonunda Türkçede ilim, sanat, fen ve teknik alanda tespiti yapılan ıstılah sayısının 32.302 ye ulaştığının bildirilmesidir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk”ün sağlığında toplanan son Dil Kurultayı 24-31 1936 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Başkanlığını dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan’ın yaptığı bu Kurultayın gündemi “Türk Dilinin Mahiyeti ve Dünya Dilleri Arasındaki Yeri “olarak belirlenmiştir. Yedi gün devam eden bu Kurultayda beş alt komisyon kurulmuştur. Bunlar: Lengüistik, Etimoloji, Filoloji ve Lügat, Terim ve Gramer komisyonlarıdır. Bu Kurultayın en ilginç yanı ve en uzun tartışmalara sebep olan boyutu, Kurultayda ele alınan “Güneş – Dil Teorisidir. (Ayrıntılar için bk. Güneş Dil Teorisi mad.) Bu Kurultayın en sevindirici haberi 8752 kelimededen oluşan bir Cep karşılıklar Kılavuzunun hazırlandığının bildirilmesidir. Kılavuzu hazırlayanların verdiği bilgiye göre; bu eserde yer alan ve o zamana kadar yabancı dilden / dillerden geldiği sanılan 583 kelimenin, aslında Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Yine Kurultaya sunulan bildirilerden öğrenildiğine göre derlenen kelime sayısı 153.504 e ulaşmıştır. Derleme Dergisinin yayınlanmaya başladığı da verilen bilgiler arasındadır. Bu Kurultayda alınan çok önemli kararlardan birisi de “İhtisas ve Yüksek Öğrenim de kullanılan terimlerin kökü Türkçe olan ve kendi kültür dünyamızdan seçilmesine özen gösterilmesi yönündeki tutumun benimsenmesidir. Atatürk”ün ebedi hayata uğurlanmasından sonra günümüze kadar ve aşağıda belirtilen tarihlerde Türk Dil Kurultayı toplanmıştır. Dördüncü Dil Kurultayı:10-15 Ağustos 1942, Beşinci Dil Kurultayı:26-30 Kasım 1945, Altıncısı.19-23 Aralık 1949, Yedincisi 18-24 Temmuz 1954, Sekizincisi:4-5 Temmuz 1957, Dokuzuncusu.11-15 Temmuz 1960, Onuncusu. 8-12 Temmuz 1963, On birincisi: 8-12 Temmuz 1966, On İkincisi: 4-5 Temmuz 1969, On Üçüncüsü: 3-6 Temmuz 1972, On Dördüncüsü. 7- 10 Temmuz 1974, On Beşincisi: 9-12 Temmuz 1976, On Altıncısı 8-11 Temmuz 1978, On yedincisi 28-30 Ekim 1980, On sekizincisi. 12-14 1982, On dokuzuncusu. 26 Eylül- 3 Ekim 1988, Yirmincisi. 26 Eylül- 1 Ekim 1992, Yirmi birincisi, 23-27 Eylül 1996, Yirmi ikincisi, 25-29 Eylül 2000, Yirmi üçüncüsü, 20-26 Eylül 2004, Yirmi dördüncüsü 20-25 Eylül.2008. Bunların tamamına yakını; Atatürk”ün deyişiyle “ Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk Dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” “direktifine uygun olarak alan uzmanlarının desteğinde, Türk dilini layık olduğu zenginlikte, kurallı, güzel ve büyük bir dil haline getirme gayreti içinde yapılan çalışmalar bütünüdür.

Hüseyin AĞCA

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım, **Gelişen ve Özleşen Dilimiz**, Ankara 1973.

ARSAL, Sadri Maksudi, **Türk Dili İçin**, İstanbul 1930.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1. Cilt Ankara 1961, 2. Cilt Ankara 1952, 3. Cilt Ankara 1954.

EROĞLU, Hamza, **Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği**. 4. Baskı, Ankara 2008.

GÜN, Mesut, **Türk Dil Kurultaylarında Türkçe Üzerine Çalışmalar**, Gazi Üniversitesi Basılmamış Tez Çalışması, Ankara-Mayıs 1998.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türk Devriminin Kronolojisi 1918-1938**, Ankara 1973.

KORKMAZ, Zeynep, **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, Ankara 1992.

KORKMAZ, Zeynep, **Cumhuriyet Döneminde Türk Dili**, Ankara 1974.

LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Ankara 1972.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Türk Yazı Devrimi**, Ankara 1992.

Türk Dil Kurultayları Tutanakları, Türk Dil Kurumu, Ankara 1933, 1964, 1996.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-kurultaylari/?pdf=3692> adresinden erişilmiştir